

International Conference on Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access proceeding published to get excellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

OLIV TA'LIMDA MUSTAQIL TA'LIM: SHAKL VA MAZMUN

Gulboyeva Shohista Ismat qizi

*“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari
instituti” Milliy tadqiqot universitetining Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar
instituti tadqiqotchisi*
shohistaqulboyeva1994@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'limda mustaqil ta'limning mazmuni, uning shakllari va talabalarning ilmiy-amaliy bilimlarini rivojlantirishdagi o'rnini tahlil qilinadi. Mustaqil ta'limning samaradorligini oshirish uchun talabalarni mustaqil izlanishga yo'naltirish, ularga zarur shart-sharoit yaratish va metodik ko'rsatmalar berishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, mustaqil ta'limni boshlang'ich bosqichlarda tashkil etishning muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Mustaqil ish shakllari va ularni belgilash mezonlari tahlil qilinib, talabalarni mustaqil ta'limga jalb qilishda professor-o'qituvchilarning roli ta'kidlangan. Maqolada ta'lim jarayonida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish orqali talabalarning bilim olish jarayonini takomillashtirish hamda ularning kasbiy rivojlanishiga ko'maklashish imkoniyatlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar

Oliy ta'lim, mustaqil ta'lim, talaba mustaqil ishi, ta'lim jarayoni, o'quv metodikasi, innovatsion yondashuv, tanqidiy fikrlash, ilmiy izlanish, professor-o'qituvchi, bilim va ko'nikma.

Kirish.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da chuqur nazariy va amaliy bilimlar bilan bir qatorda, tanlagan sohasi bo'yicha mustaqil faoliyat yurita oladigan, o'z bilimi va malakasini doimiy ravishda oshirib boradigan, ijodiy yondashuv asosida muammolarni to'g'ri aniqlab, tahlil qila oladigan hamda sharoitga tez moslasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Bu talab oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini takomillashtirish va talabalarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish zarurligini taqozo etadi.

Ma'lumki, axborot va bilimlar doirasi tez sur'atlar bilan kengayib borayotgan hozirgi sharoitda barcha ma'lumotlarni faqat dars mashg'ulotlari davomida talabaga yetkazish mushkul. Shuning

uchun zamonaviy ta'lim jarayoni talabalarni faqat bilim olish bilan cheklab qo'ymay, balki ularni mustaqil o'rganish, izlanish va olingan bilimlarni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalariga ham o'rgatishi lozim.

Materiallar.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, talaba mustaqil ravishda shug'ullansa va o'z ustida tinimsiz ishlasagina bilimlarni chuqur o'zlashtirishi mumkin. Talabalarning asosiy bilim, ko'nikma va malakalari aynan mustaqil ta'lim jarayonida shakllanadi, bu esa ularning mustaqil fikrlash va tahliliy yondashish qobiliyatini rivojlantiradi. Mustaqil ta'lim shuningdek, talabalar orasida ijodiy izlanish ruhini shakllantirib, ularning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Shu sababli, oliy ta'lim muassasalari talabalarning mustaqil ta'lim olishlarini rejalashtirish, tashkil qilish va buning uchun barcha zaruriy shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqishi lozim. Dars mashg'ulotlarida nafaqat bilim berish, balki talabalarni mustaqil o'qishga yo'naltirish, bilim olish yo'llarini ko'rsatish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim uchun yo'llanma berish, talabalarga o'z-o'zini rivojlantirish metodikalarini o'rgatish oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot va usullar.

Talabaning mustaqil ishi – muayyan fandan o'quv dasturida belgilangan bilim, ko'nikma va malakaning ma'lum bir qismini o'zlashtirish uchun talaba tomonidan fan o'qituvchisi maslahati va tavsiyalari asosida auditoriya va auditoriyadan tashqarida amalga oshiriladigan tizimli faoliyatdir. Mustaqil ish jarayonida talaba ilmiy izlanish olib borish, tahliliy fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va amaliy natijalarga erishish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa kelgusida uning professional faoliyatida mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

- Oliy ta'lim tizimida talaba mustaqil ishini (TMI) tashkil etish o'qitish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mustaqil ta'lim nafaqat bilimlarni o'zlashtirishning samarali vositasi, balki talabada tanqidiy fikrlash, izlanish, mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.
- Mustaqil ta'limni boshlang'ich bosqichlarda tashkil etishning muammolari va yondashuvlari
- Ta'lim jarayonining dastlabki bosqichlarida, ayniqsa, birinchi kurs talabalarining mustaqil ta'limga moslashuvi ma'lum qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. O'rta ta'lim tizimidan oliy ta'limga o'tish jarayonida talabalar yangi muhitga moslashish, mustaqil faoliyat yuritish, ilmiy izlanish olib borish kabi malakalarga ega bo'lmaganligi sababli muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Jumladan, quyidagi omillar mustaqil ta'limga o'tishda asosiy to'siqlar hisoblanadi:
- Axborot manbalaridan foydalanish bo'yicha tajribaning yetarli emasligi – talabalar ko'pincha ma'lumotlarni qaysi manbalardan izlash, ularni tahlil qilish va saralash bo'yicha tajribaga ega bo'lmaydi.
- Vaqtni samarali taqsimlash muammosi – mustaqil ta'lim oluvchilar uchun vaqtni rejalashtirish va o'z faoliyatini samarali tashkil qilish ko'nikmasining sustligi ta'lim jarayonida to'siq bo'lishi mumkin.
- O'z fikrini ifodalashdagi qiyinchiliklar – mustaqil ishlash jarayonida talabalar o'z fikrlarini aniq va ravon bayon qilish, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish borasida muammolarga duch kelishi mumkin.
- Motivatsiyaning pastligi – ayrim talabalar mustaqil ta'limga ruhan tayyor emasligi sababli ta'lim olish jarayonida passiv ishtirok etishi mumkin.
- Professor-o'qituvchilarning roli va metodik yondashuvlar
- Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun professor-o'qituvchilarning roli muhim ahamiyatga

ega. O'qituvchi avvalo talabada o'z qobiliyatlari va aqliy imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni shakllantirishi lozim. Buning uchun quyidagi bosqichma-bosqich yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiq:

- Boshlang'ich bosqich – talabalarga mustaqil ishlash bo'yicha asosiy tushunchalarni berish, ularga izlanish metodlari, axborot manbalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish.
- Tahlil va ijodiy izlanish bosqichi – talabalarni mustaqil ravishda axborotni izlash, tahlil qilish va uni qayta ishlashga yo'naltirish.
- Ijodiy faoliyatni rag'batlantirish – mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning ilmiy izlanishlarini qo'llab-quvvatlash, ularning tashabbuskorligini oshirish.
- Mustaqil ta'limning shakllari va ularni belgilash mezonlari
- Mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uchun uning shakli va hajmi quyidagi omillarga bog'liq:
- Fanning o'ziga xosligi va murakkablik darajasi – har bir fan o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, unga mos ravishda mustaqil ishning hajmi va murakkabligi belgilanishi lozim.
- Talabaning tayyorgarlik darajasi – talabalar bilim darajasidan kelib chiqib, mustaqil ta'lim shakli o'zgarishi va murakkablashib borishi zarur.
- Axborot resurslari bilan ta'minlanganlik – mustaqil ishlash uchun zarur o'quv-uslubiy adabiyotlar, elektron resurslar va ilmiy bazalar bilan ta'minlanganlik darajasi hisobga olinishi kerak.
- Mustaqil ish topshiriqlarining shakli va qiyinchilik darajasi – topshiriqlar semestr-dan-semestr-ga murakkablashtirilib, talabalarning mustaqil va ijodiy ishlash ko'nikmalari bosqichma-bosqich rivojlantirilishi lozim.

Natijalar.

Talaba mustaqil ishini samarali tashkil etishda uning akademik o'zlashtirish darajasi, qobiliyati va tanlagan ta'lim yo'nalishini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim talabaning auditoriya mashg'ulotlarida olgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish hamda ularning amaliy qo'llanilishini ta'minlashga xizmat qilishi lozim. Shu boisdan TMning quyidagi asosiy shakllaridan foydalanish mumkin:

Fanning ayrim mavzularini mustaqil o'zlashtirish – talaba berilgan o'quv adabiyotlari, ilmiy maqolalar, internet manbalari va boshqa axborot resurslari asosida mavzuni chuqur o'rganadi.

Referat tayyorlash – talaba ma'lum mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilib, xulosa chiqarish hamda yozma nutq madaniyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ilmiy ish tayyorlaydi.

Kurs ishi (loyihasi)ni bajarish – kurs ishlarini bajarish orqali talabalar o'z yo'nalishiga oid aniq masalalarni tahlil qilish, ilmiy tadqiqot olib borish va amaliy yechimlar topish bo'yicha tajribaga ega bo'ladilar.

Bitiruv malakaviy ishi va magistrlik dissertatsiyasi uchun materiallar to'plash – talabalar ilmiy izlanish olib borish, ma'lumotlarni yig'ish, ularni tahlil qilish va ilmiy umumlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Hisob-kitob va grafik ishlarini bajarish – texnik va iqtisodiy yo'nalishdagi fanlarda talabalar hisob-kitob ishlari, grafik chizmalari va tahliliy diagrammalar tayyorlash orqali amaliy ko'nikmalarni shakllantiradilar.

Maket, model va badiiy asarlar ustida ishlash – arxitektura, dizayn, muhandislik hamda san'at yo'nalishlarida talabalarga maket va modellash jarayonlarini bajarish topshirilishi mumkin.

Muhokamalar.

Amaliyotdagi mavjud muammolarga yechim topish – talabalar real hayotdagi dolzarb masalalarni tahlil qilib, ularning yechimiga oid ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqadilar.

Test, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash – bu usul talabalarni tanqidiy va mantiqiy

fikrlashga undash bilan birga, ularning fanga oid bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ilmiy maqola, tezis va ma'ruza tayyorlash – talabalar o'z ilmiy tadqiqotlarini ommaga taqdim etish, ilmiy anjumanlarda qatnashish hamda o'z sohasida yetuk mutaxassis bo'lish uchun ilk qadamlarni tashlaydi.

Ijodiy va nostandart masalalarni yechish – talabalar analitik tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan, turli qiyinchilik darajasiga ega bo'lgan nostandart masalalarni mustaqil yechish orqali bilimlarini kengaytiradilar.

Uy vazifalarini bajarish – talaba mustaqil ravishda ma'lum fan bo'yicha uyga berilgan topshiriqlarni bajarish orqali o'z bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Talabalarga qaysi turdagi mustaqil ish topshiriqlari berilishini belgilash jarayoni kafedra tomonidan fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Bu jarayonda quyidagi omillar hisobga olinishi lozim:

Fan o'zlashtirishdagi qiyinchilik darajasi va murakkablik ko'rsatkichi;

Talabaning tayanch bilim va amaliy ko'nikmalar darajasi;

Fanning nazariy va amaliy jihatdan o'ziga xosligi;

Axborot resurslari bilan ta'minlanganlik;

Mustaqil ishning semestr-dan-semestrga murakkablik darajasi ortib borishi.

Berilgan topshiriqlar puxta o'ylab chiqilgan va aniq maqsadlarga yo'naltirilgan bo'lib, talabaning bilimlarini chuqurlashtirish, mustaqil tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. Shu bilan birga, mustaqil ish topshiriqlari auditoriya mashg'ulotlarida o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash, kengaytirish hamda real hayotdagi amaliy vaziyatlarga tatbiq etish imkoniyatini yaratishi zarur.

Xulosa.

Oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim talabalarning ilmiy va amaliy bilimlarini mustahkamlash, ularda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning muhim vositasidir. Axborot oqimining jadal ortib borayotgan zamon talabalar oldiga nafaqat bilim olish, balki o'qilgan ma'lumotlarni mustaqil izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo'llash vazifalarini qo'yadi. Shu boisdan, mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish uchun oliy ta'lim muassasalari talabalarni izlanishga yo'naltirish, ularga zaruriy shart-sharoit yaratish va metodik ko'rsatmalar berish borasida faol ishlashi lozim.

Mustaqil ishning shakllari va mazmuni talabaning tayyorgarlik darajasi, o'quv fanining o'ziga xosligi hamda ta'limning amaliy yo'nalishlariga mos ravishda belgilanishi zarur. Talabaning mustaqil o'rganish qobiliyatini rivojlantirish, uni ilmiy izlanishlarga jalb qilish va o'z ustida ishlashga o'rgatish – zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir.

Shunday qilib, mustaqil ta'limni samarali tashkil etish nafaqat talabalarning bilim olish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, balki ularning kelajakda malakali va innovatsion fikrlaydigan mutaxassis bo'lib yetishishiga ham xizmat qiladi. Shu sababli, ta'lim jarayonida mustaqil ta'limning ahamiyati oshib borayotganligi, uni doimiy takomillashtirib borish zarurligi oliy ta'lim muassasalari oldidagi ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar:

1. Батыршина, А.Р. Технология организации самостоятельной работы студентов // Высшее образование сегодня. – 2008. - № 9. – С. 82 – 84.
2. Bogoyavlenskaya, A. E. Talabalarning kognitiv mustaqilligini rivojlantirish: monografiya / A. E. Bogoyavlenskaya. - Tver, 2004. - 160 p.
3. Вайсеро, З. В. Организация самостоятельной работы студентов – путь к повышению

качества подготовки специалистов среднего звена. – 2008. - № 9. – С. 4 – 8.

4. Жўраев Р., Саматов Ғ., Қаршибоев Ҳ. Замонавий информацион ва педагогиктехнологиялар асосида табиий фанларни ўқитиш //Халқ таълими. – Тошкент: 2002.
5. Кувондикова , М. . (2024). Инструменты совершенствования организации самостоятельного образования. Общество и инновации, 5(4), 75–80. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss4-pp75-80>